

témat – od konkrétních forem pomoci strádajícím až po službu laiků společnosti, politickému životu či kultuře. Stále však i v tomto případě zůstává v platnosti výše nastíněný metodický model.

V našem prostředí k tomu lze čerpat podněty z několika základních pramenů, jež můžeme částečně využít i při práci s mládeží. Kromě souboru sociálních encyklik,¹⁴ které mohou posloužit k diskusi ve všech oblastech diakonie, lze zvláště upozornit na list *Pokoj a dobro*,¹⁵ jenž reflektuje sociální otázky v české společnosti. Podnětná jsou zejména témata aplikace křesťanského sociálního učení v našem kontextu, otázky tržního hospodářství, vztahu státu a občanské společnosti, hodnoty člověka ve světě práce, ale i ekologie, médií a postavení rodiny ve společnosti. Rozvinutí některých těchto témat či nastíněné odpovědi obsahuje dokument *Žeň veřejné diskuse k listu Pokoj a dobro*.¹⁶ V něm jsou shrnuty výsledky diskusí nad předchozím dokumentem, zejména v oblasti občanské společnosti a politiky a tržního hospodářství, může proto posloužit jak k porovnání výsledků vlastních diskusí, tak i pro případné další tematické podněty.

K tématu politického působení laiků v českém prostředí lze doporučit jako podklad pro katechezi zajímavý list Kongregace pro nauku víry *Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování katolíků v politickém životě*.¹⁷ Tento nepřilíhivý dokument nabízí cenné podněty k diskusi o působení laiků v prostředí pluralitní kultury a jí ovlivněné politiky.

Závěrem je třeba znovu zdůraznit, že diakonií oproti běžnému chápání nemyslí učitelský úřad církve pouze materiální pomoc – charitu, ale službu bližnímu, společenství a společnosti v nejširším slova smyslu. Při výchově k diakonii, která není v české církvi zatím příliš promyšlena a rozvíjena, nesmí být toto pojetí zužováno.

Poznámky:

- 1 Slovo diakonie nabývalo během staletí různých, často velmi rozdílných významů, které se však vždy vázaly k pojmu „sloužící láska“. Užívá je jak katolická církev, tak i protestantské denominace, vždy v kontextu služby bližním. Srov. HÖFER, J. a RAHNER, K. *Lexikon für Theologie und Kirche* (LThK), Band III. Freiburg: Herder, 1959, sl. 324–326. Sociální nauka církve, jejíž obsah se do jisté míry

Summary:

The article deals with education for diaconia in the frame of catechesis. The first part explains the term of diaconia and characterizes its role within the Church. It also discusses the objectives and themes of this education. The article concludes with a description of some methodological aspects of the formation towards diaconia, and gives baselines for catecheses in different groups.

PŘEHLED TÉMAT KATOLICKÉ SOCIÁLNÍ NAUKY

Katolická sociální nauka neboli sociální učení církve je integrální součástí křesťanské nauky o člověku. Neposkytuje neměnný soubor věčných pravd, nýbrž svědectví založené na poznávání výzev evangelia v určitém období lidských dějin, ve kterém se lidé potýkají s konkrétními problémy.

Historicky nejdůležitějším dokumentem katolického sociálního učení je **pastorální konstituce druhého vatikánského koncilu *Gaudium et spes*** (7. 12. 1965). Navazuje na širokou diskusi předchozích papežských encyklik a dialog o sociálních tématech mezi biskupy a odborníky. Hlavními sociálními tématy konstituce jsou:

- vztah církve ke světu: naslouchání společnosti a jejím problémům
- spojení církve se všemi lidmi

může být s pojmem diakonie, jež zahrnuje i sociální etiku, vychází z norem postavených na přirozeném právu a Zjevení, které směřují obecně k uspořádání společnosti. Srov. *LThK*, Band IX., 1964, sl. 917–920.

- 2 ALBERICH, E. a DŘÍMAL, L. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008, s. 27.
- 3 Srov. FRANCOUZSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *O směřování katecheze v dnešní době*. Národní text pro orientaci katecheze ve Francii a principy její organizace. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 34.
- 4 Diakonia v novozákonním slova smyslu zahrnovala jak „službu u stolu“, péči o potřebné a obživu, tak označovala i každé pověření jakoukoliv službou. Srov. KITTEL, G. (ed.) *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band II. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1967, s. 87.
- 5 *Gaudium et spes* 40.
- 6 *Gaudium et spes* 43.
- 7 Srov. *Mater et Magistra* 223, 226–228. In: *Sociální encykliky*.
- 8 Další podněty mohou plynout i z dalších navazujících dokumentů: srov. např. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008; dále BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- 9 *Apostolitam actusitate* 8.
- 10 Srov. JAN PAVEL II. *Christifideles laici*. Praha: Zvon, 1996, s. 41.
- 11 Srov. *Gaudium et spes* 75.
- 12 Srov. ALBERICH, E. a DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 137; srov. též *Mater et Magistra* 236.
- 13 Srov. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.–9. ročníku základní školy*. Praha: ČBK, 2004. Tato tematika je soustředěna zvláště do některých okruhů v pátém, šestém a sedmém ročníku.
- 14 *Sociální encykliky*. Praha: Zvon, 1996.
- 15 *Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi*. Praha: Sekretariát ČBK, 2000.
- 16 *Žeň veřejné diskuse k listu Pokoj a dobro*. Praha: Sekretariát ČBK, 2002.
- 17 KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování katolíků v politickém životě*. Praha: Sekretariát ČBK, 2003.

- dialog se sekulární společností a jinými náboženstvími
- niterné spojení náboženské a sociální dimenze služby člověku
- socialita člověka a jeho hříšnost; autonomie svědomí
- společenství s Bohem
- autonomie pozemských skutečností
- křesťanský humanismus
- úsilí o společné dobro (dříve „obecné blaho“)
- globální solidarita a mír
- tematizace řady klíčových témat sociálního učení církve¹

Následující tabulka obsahuje chronologicky řazený přehled sociálních encyklik papežů římskokatolické církve, které konstituci *Gaudium et spes* předcházely (1. tabulka) a následovaly po jejím vydání (2. tabulka). U jednotlivých encyklik je uveden kontext, ve kterém vznikly, a jejich přínos.

Tabulka č. 1: Sociální encykliky papežů prvního období do vydání konstituce *Gaudium et spes*

název autor datace	kontext, přínos
Rerum novarum (RN) (o dělnické otázce) Lev XIII. 15. 5. 1891	Vlivem průmyslové revoluce 19. stol. se podstatně proměňuje i společnost. Pracující trpí vykořisťováním a chudobou. Encyklika se staví k řešení dělnické otázky na úrovni církve, státu a svépomocných organizací. Je požadována spoluzodpovědnost od všech účastníků hospodářského procesu a péče o chudé.
Quadragesimo anno (o uspořádání společnosti, obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia) Pius XI. 15. 5. 1931 40. výročí RN	30. léta 20. stol. jsou obdobím světové hospodářské krize, ve které narůstá vliv totalitních a autoritářských režimů. Encyklika systematicky pojednává křesťanské učení o společnosti . Podává kritiku kapitalismu i socialismu a navrhuje třetí cestu , spočívající ve spolupráci zaměstnavatelů a zaměstnanců (důležitost odborů). Formulovala dvojí povahu vlastnictví (soukromou a sloužící obecnému blahu), vztah mezi kapitálem a prací, princip subsidiarity (podpora a pomoc občanům a malým společenstvím bez vměšování do jejich vlastních záležitostí), souvislost hospodářské a mravní oblasti .
Mater et Magistra (o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení) Jan XXIII. 15. 5. 1961 70. výročí RN	Reflektuje změnu společenské situace po 2. světové válce. Množství sociálních vztahů mezi lidmi narůstá, sociální problémy se již netýkají jen dělníků. Prohlubuje se rozdíl mezi chudými a bohatými zeměmi i vrstvami v jednotlivých státech. Oblast zájmu je rozšířena zvláště na rozvojové a chudé země; je zdůrazněna potřeba mezinárodní spolupráce. Novým tématem je „ sociální spravedlnost mezi národy “, která je předpokladem pro světový rozvoj. Nově je též formulován princip personality . Při uskutečňování SUC se uplatňují tři duchovní síly: pravda jako základ, spravedlnost jako cíl a láska jako hnací síla. Pohled na úkoly SUC je především praktický a sociologický (dříve sociálně-filozofický), otevřený s ohledem na úkoly pastorační. Encyklika je určena především všem lidem.
Pacem in terris (o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě) Jan XXIII. 11. 4. 1963	Encyklika byla vydána záhy po kubánské krizi a stavbě berlínské zdi a obracela se ke světu, který si byl vědom nebezpečí atomové války. Mír bude zajištěn jen tehdy, bude-li založen na pravdě, vybudován na zásadách spravedlnosti, oživenán láskou a uskutečňován ve svobodě. Univerzálním základem morálky je zlaté evangelijní pravidlo: „Všechno, co chcete, aby lidé dělali vám, dělejte i vy jim“ (Mt 7,12). To vyjadřuje v kostce i obsah lidských práv. Do popředí se dostává rovněž otázka národnostních menšin (nepřečeňovat, respektovat a tolerovat).

Zatímco sociální encykliky papežů pojednávají převážně v teoretické (filosofické, ekonomické) rovině o aplikaci křesťanského poselství na sociální problémy doby, sociální pastýřské listy biskupů se zabývají bezprostředně nejtěžšími sociálními problémy daného státu a naznačují možnosti jejich řešení. Ke vzniku takových listů vyzval papež biskupy v otevřeném listě *Octogesima adveniens* (Nadcházející osmdesáté výročí) v roce 1971.

První sociální pastýřský list biskupů byl vydán v roce 1983 v USA v souvislosti s horečným zbrojením. Česká biskupská konference podpořila zpracování a vydala sociální list **POKOJ A DOBRO**, který byl představen 14. 11. 2000 v Praze. List byl zpracován šestnáctičlenným autorským týmem pod vedením prof. Ing. Lubomíra Mlčocha, CSc.² List „Pokoj a dobro“ byl určen především k veřejné diskusi. Její průběh a obsah byl vyhodnocen a shrnut v dokumentu ČBK s názvem **ŽEŇ VEŘEJNÉ DISKUSE K LISTU POKOJ A DOBRO**, vydaném 17. 11. 2002.

Rozšířená podoba tabulek včetně tabulek k oběma dokumentům ČBK je ke stažení na www.cestykatecheze.cz. V praktické příloze najdete podněty k využití tabulek v katechezi.

Tabulka č. 2: Druhá větev sociálních encyklik po vydání konstituce *Gaudium et spes*

název autor datace	kontext, přínos
Populorum progressio (PP) (o rozvoji národů) Pavel VI. 26. 3. 1967	Bohaté národy dále bohatnou a chudé se stávají ještě chudšími. Sociální konflikty nabývají světových rozměrů, což je živnou půdou pro utopie, mesianismy, násilné reakce chudiny, zmatky a totalitní ideologie. Encyklika je věnována mezinárodnímu rozvoji. Papež připomíná tři povinnosti bohatých zemí: povinnost solidarity, sociální spravedlnosti a lásky vůči všem.
Octogesima adveniens (otevřený apoštolský list papeže Pavla VI. kardinálu Maurici Royovi, předsedovi Papežské komise Iustitia et Pax) 14. 5. 1971 80. výročí RN	Papež zavádí pojem celostního (integrálního) lidského rozvoje a činí z něj ústřední pojem SUC. Zakládá též papežskou komisi Iustitia et Pax , jejímž úkolem je zabývat se otázkami míru a spravedlnosti ve světě. List je věnován problémům lidské civilizace v 60.–70. letech 20. století. Mezi hlavními zmiňuje: soustředění lidí ve městech, které vytváří osamělost a hrozí vážným narušením stávajících sociálních vztahů; lidskou důstojnost žen, tělesně postižených a lidí na okraji společnosti; růst moci sdělovacích prostředků – nutnost podporovat ty, kteří hájí lidská práva a nezpochybňují etické hodnoty; nebezpečí od multinacionálních koncernů nezávislých na státní autoritě. SUC poskytuje zásady pro způsob myšlení, měřítka posuzování a směrnice pro praxi. Dokument pozvazuje místní církve k vydání vlastních sociálních dokumentů , které se budou vyjadřovat k místním praktickým problémům.
Laborem exercens (o lidské práci) Jan Pavel II. 14. 9. 1981 90. výročí RN	Pokračování rychlých změn ve společnosti. Růst cen základních surovin a energie, uvědomování si mezí přírody a z toho plynoucí růst ekologického uvědomění. Snaha národů o účast na rozhodování o mezinárodních záležitostech. Tématem encykliky je lidská práce jakožto ústřední bod a osa SUC . Práce je základní a aktuální součástí lidského bytí. Prochází novým vývojem, proto je nutno revidovat hospodářské struktury a dělbů práce. Církev nemůže diktovat průběh těchto procesů, ale výhradně udávat morální souřadnice rozvoje. Práce konaná křesťany nemá sloužit jen obecnému dobru, ale také růstu Božího království (práva zaměstnanců a spiritualita práce).
Sollicitudo rei socialis (o starosti církve o sociální otázky) Jan Pavel II. 30. 12. 1987 20. výročí PP	Prohlubující se rozdíly mezi hospodářsky vyspělými zeměmi Severu a rozvojovými zeměmi Jihu a mezi kapitalistickými a komunistickými zeměmi. Encyklika reaguje na vážné problémy globální ekonomiky a spravedlnosti. Vyzvednuta je nutnost angažovanosti křesťanů pro výzvy lidský rozvoj a respektování lidských práv ; celosvětová solidarita a opce pro chudé.
Centesimus annus (ke 100. výročí RN) Jan Pavel II. 1. 5. 1991	Rozpad reálného socialismu v zemích středovýchodní Evropy. Poprvé v lidských dějinách se uskutečnila velká revoluce nenásilným způsobem. Hlavními světovými problémy jsou: problém mravnosti (zejména země Severu) a problém chudoby, z nichž vyplývá třetí: nespravedlivé rozdělení práce. Lidská důstojnost, blahobyt a mír by neměly být výsadou menšiny, protože jsou určeny všem. Církev má být s člověkem na cestě. Papež pouze nekritizuje, ale poprvé v dějinách sociálních encyklik uvádí pozitivní prvky svobodného tržního hospodářství. Klíčovými principy rozvoje společnosti jsou: princip personality, solidarity, obecného dobra a subsidiarity.
Caritas in veritate (Láska v pravdě) Benedikt XVI. 29. 6. 2009	Narůstající globalizace; ekonomická a finanční krize. Hlavním tématem encykliky je lidský rozvoj , který papež dává do souvislosti s láskou a pravdou : Láska je nezměrnou silou, kterou člověk dokáže přemoci sám sebe a své úzce osobní cíle a zasadit se o pokoj a dobro pro všechny. Pravda či její poznání v osobním slova smyslu znamená přijetí plánu, který s námi Bůh má. Uskutečňování takto pochopené pravdy a nasazení sil lásky v její prospěch je pravou cestou rozvoje člověka.

Poznámky:

- Zpracováno podle stručného přehledu P. Štíci, určeného ke studijním účelům studentů KTF UK.
- Podrobněji viz článek MARTINEK, Cyril. Jak vznikl dokument Pokoj a dobro, in *Teologické texty*, 3, 2003–2004. Ke stažení na <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-4/Jak-vznikal-dokument-Pokoj-a-dobro.html> (20. 10. 2012).